

NOVI PRISTUP POVIJESTI TERORIZMA

Chris Millington. *The Invention of Terrorism in France, 1904–1939*. Stanford, California: Stanford University Press, 2023., 290 str.

Najnovija knjiga engleskog povjesničara Chrisa Millingtona *The Invention of Terrorism in France, 1904–1939* objavljena 2023. u nakladi Stanforda University Pressa tematizira popularne predodžbe terorizma i njegovih počinitelja tijekom međuratnog razdoblja u Francuskoj. Chris Millington, inače autor nekoliko knjiga i brojnih znanstvenih radova o modernoj francuskoj povijesti, političkom nasilju te međuratnom razdoblju u Europi, ovom knjigom pokušava primijeniti novi pristup istraživanju povijesti terorizma, pristup „kultura terorizma“ (eng. *cultures of terrorism*), na sebi dobro poznati francuski slučaj.

Knjiga je sadržajno podijeljena na uvod, pet poglavlja i zaključak te glosar francuskih novina tog vremena, znanstvene bilješke, izabranu bibliografiju i indeks imena na kraju. Poglavlja su poredana kronološki i svako se bavi jednim slučajem ili jednom godinom. U svakom poglavlju prvo je opisan tijek događaja, a onda i njihova percepcija i reprezentacija stvorena u javnosti putem medija, književnosti i filmova, policijskih izvještaja i sudskih procesa. Knjiga je dobro opremljena raznim fotografijama (fotografije sa suđenja, ilustracije iz tadašnjih novina), i vrlo bogatim autorovim bilješkama. Iako ima jasno razrađen teorijski i metodološki okvir, valja napomenuti da nije namijenjena isključivo za znanstvenu publiku. Autorov lako razumljiv, popularnoznanstveni stil pisanja, s brojnim opisima događaja, citatima i anegdotama, uvlači čitatelja u svijet europskog međuraća i otvara knjigu široj publici.

U uvodnom poglavlju (str. 1–25) autor opisuje svoj pristup, ciljeve, korištene izvore i

glavne teze. Već je spomenuto da autor u ovoj knjizi na novi način pristupa povijesti terorizma koristeći pristup kojeg on naziva „kulture terorizma“. Ovaj pristup pokušava integrirati studije terorizma i povijest baveći se vrijednosnim okvirima preko kojih se priroda, operacije te ciljevi terorizma i njegovih počinitelja definiraju.¹ Možemo reći da autora zanimaju popularne predodžbe terorizma u prijašnjim društvima te kako te predodžbe utječu na naše suvremeno „znanje“ o terorizmu. Jasno je da za njega terorizam nije samo gola činjenica (treba napomenuti da on još uvijek priznaje postojanje veze između stvarnosti terorizma i kasnije stvorenih predodžbi), nego i politička te kulturna konstrukcija stvorena raznim tipovima diskursa i korištena na razne načine. Kao utjecaje na svoj konstruktivistički pogled na terorizam ističe antropologe Joseba Zulaiku i Williama A. Douglassa te povjesničare Martyna Framptona i Gregoryja Shayu. Autor u knjizi nudi i vlastitu definiciju terorizma koja mu služi samo da bi se postavili određeni parametri oko fenomena kojim se bavi. Imajući na umu ovaj teorijski okvir konstruktivističkog pogleda na terorizam, cilj knjige je rekonstruirati „znanje“ o terorizmu analizom percepcija i reprezentacija prisutnih u međuratnom francuskom političkom i kulturnom diskursu. Drugim riječima, cilj je otkriti kulturu terorizma ondašnje Francuske. Sukladno tome, autor koristi razne vrste izvora poput arhivskih

¹ Za detaljnije objašnjenje ovog pristupa vidi: Millington, C. (2023). "Looking beyond Waves and Datasets: 'Cultures of Terrorism' and the Future of History in Terrorism Studies". *Critical Studies on Terrorism* 17(1): 1–20. doi:10.1080/17539153.2023.2285224.

dokumenata (vladinih, administrativnih i policijskih izvještaja te sudskih zapisa), memoara, popularnih filmova, popularne književnosti i, najbitnije od svega, novina. Velik dio istraživanja bavi se upravo novinama koje su zbog svoje ogromne popularnosti u međuratnoj Francuskoj imale popriličan utjecaj na konstrukciju predodžbi o terorizmu. Ipak, autor ističe i nekoliko nedostataka izvora korištenih u istraživanju. Prvo, novinske publikacije s desnog dijela političkog spektra, od centra do ekstrema, dominiraju (u Parizu se tiskalo osam puta više desnih dnevnih novina nego lijevih). Drugo, transkripcije radijskih prijenosa vijesti o terorističkim napadima ovog vremena nažalost nisu sačuvane pa se autor u svom istraživanju medija morao oslanjati isključivo na novine.

Glavna autorova teza je da su u međuratnoj francuskoj kulturi terorizma postojale dvije konstante, terorizam kao „nefrancuski“ fenomen i fascinacija likom „teroristkinje“. Prva konstanta bila je da se terorizam definirao ne samo kao fenomen „uvezen“ u Francusku, odnosno stran Francuskoj, nego i kao fenomen u apsolutnoj suprotnosti s francuskim duhom. Terorizam se kao „nefrancuski“ fenomen počinje definirati još početkom 20. stoljeća kada se, u jeku fascinacije francuske javnosti njihovom novom saveznicom, povezuje s Rusijom i velikom ruskom imigrantskom zajednicom u Parizu. Nakon Prvog svjetskog rata ideja o „nefrancuskoj“ prirodi terorizma postala je vrijednosni okvir preko kojeg su se slučajevi terorizma objašnjavali. Ova ideja dodatno se učvršćivala slučajevima poput atentata u Marseilleu 1934. godine u kojem je ubijen jugoslavenski kralj Aleksandar I. Karađorđević, ali bila je prisutna i u slučajevima u kojima su sudjelovali isključivo Francuzi. Teroristkinje su predstavljene kao *femme fatale* likovi s čestim aluzijama na njihovu seksualnost ili mentalno stanje. Dobar primjer ovakve medijske konstrukcije bila je Maria Vondraček, Francuskinja

rodom iz Trsta koja je pomogla prokrijumčariti oružje za napadače prije atentata u Marseilleu 1934. Nakon što je Vondračekina uloga u organiziranju atentata otkrivena pojavile su se brojne medijske reportaže o njoj. „Bombastična plavuša“, „misteriozna Madonna“ i drugi kreativni nazivi uspješno su u javnosti stvarali sliku o *femme fatale* Vondraček. Naravno, Vondraček nije bila jedina koja je zaradila ogroman medijski publicitet na ovaj način, a ta se fascinacija teroristkinjama održala u javnosti sve do danas. Svoje teze autor argumentira u poglavljima baveći se pojedinačnim slučajevima terorizma koji su obilježili ovaj dio francuske povijesti.

Nakon uvodnog poglavlja, autor se u prvom poglavlju (str. 25-54) bavi francuskim predodžbama terorizma prije Prvog svjetskog rata. U poglavlju se pokazuje kako je terorizam do početka 20. stoljeća bio sinoniman s pojmovima poput nihilizma i anarhizma, a tek se od otprilike 1905. počinje definirati kao zaseban pojam (i odmah kao „nefrancuski“ fenomen). U drugom poglavlju (str. 54-80) obrađuje se slučaj neuspjelog atentata na francuskog premijera Georges-a Clemenceaua 1919. godine. Atentator je bio Emile Cottin, mladi francuski anarhist, a atentat se povezivao ili s ruskom prirodom anarhizma (u prvim novinskom izvješćima Cottin je predstavljen kao ruski imigrant) ili s mogućom njemačkom ili boljševičkom zavjerom. Treće poglavlje (str. 80-108) bavi se ubojstvom francuskog predsjednika Doumera 1932. godine. Atentator je bio Paul Gorguloff (pravog imena Pavel Gorgoulov), Rus koji je bježeći od boljševika 1930. stigao u Francusku. Medijska percepcija i reprezentacija ovog slučaja otkrila je rasističke predrasude prisutne u francuskom društvu tako što je fokus stavljen na porijeklo „egzotičnog“ Slavena Gorguloffa. Česte su bile tvrdnje da je slavenski um prirodno naklonjen terorističkom djelovanju. Druga karakteristika ovog slučaja bila je njegovo povezivanje s

pitanjima migracijskog režima Francuske i naravno s pitanjem utjecaja stranih sila, poglavito Sovjetskog Saveza, na francuskom tlu. U četvrtom poglavlju (str. 108-141) riječ je o atentatu u Marseilleu 1934. godine, kada su udružene snage ustaša i VMRO-a ubile jugoslavenskog kralja Aleksandra I. Karađorđevića. Međunarodni karakter ovog slučaja dodatno je učvrstio ideju o terorizmu kao „nefrancuskom“ fenomenu. Ovaj slučaj također je bitan i zbog već spomenute Marie Vondraček, odnosno zbog konstrukcije teroristkinje kao *femme fatale*. Peto poglavlje (str. 141-175) tematizira turbulentnu 1937. godinu kada su teroristički bombaški napadi i otmice zatresli francusku javnu scenu. Razdoblje na koje se autor fokusira je rujan 1937. kada su se u nekoliko tjedana zaredali bombaški napad u Parizu, u režiji francuske fašističke organizacije La Cagoule, pokušaj pristaša generala Franca da zauzmu španjolsku republikansku podmornicu u Brestu i otmica Yevgenyja Millera, jednog od vođa ruskog Bijelog pokreta u inozemstvu, u Parizu. Ovi događaji ponovno su interpretirani kroz prizmu vanjskopolitičke situacije i francuskog nacionalnog identiteta. Počinitelji napada ili otmica su predstavljeni kao „stranci“ koji „uvoze“ terorizam u Francusku, a ponekad i kao svojevrsna „peta kolona“ kojoj je cilj destabilizirati francusko društvo. Posljednje poglavlje, zaključak (str. 175-195) donosi kratki pregled francuskih predodžbi terorizma u Drugom svjetskom ratu i na kraju zaključne misli. Tijekom Drugog svjetskog rata obje strane, i De Gaulleov pokret otpora i višijevski kolaboracionisti, su predstavljale svoje suparnike kao destruktivne i kriminalne teroriste pod utjecajem većih stranih sila. Na samom kraju knjige autor ponovno naglašava vrijednost istraživanja percepcija i reprezenta-

cija terorizma u raznim povijesnim periodima navodeći da je za razumijevanje današnjih predodžbi terorizma potrebno razumjeti njihove korijene iz prošlosti.

Prije završne riječi valja istaknuti i neke nedostatke knjige. Glavni nedostatak je duljina knjige. U manje od 200 stranica teksta autor se stigao fokusirati na relativno mali broj terorističkih slučajeva u međuratnoj Francuskoj. Slučajevi koji se obrađuju u knjizi zasigurno su pomno izabrani, reprezentativni i, što je najvažnije, utjecajni na konstrukciju tadašnjeg „znanja“ o terorizmu, no ostaje činjenica kako brojni slučajevi poput neuspjelog atentata na predsjednika Milleranda 1922., ubojstvo ukrajinskog časnika Simona Petliure 1926. i drugih nisu obrađeni ili su samo spomenuti. Autorovo istraživanje definitivno bi obogatilo još nekoliko analiza slučajeva terorizma koje bi mogle potvrditi, modificirati ili opovrgnuti zaključke ove knjige. Drugi nedostatak je taj što autor, nažalost, nije do kraja objasnio povezanost između međuratne francuske kulture terorizma i francuskih kultura terorizma kasnijih razdoblja. Iako se u knjizi spominje utjecaj međuratnih predodžbi terorizma u kasnijim razdobljima kao što su Drugi svjetski rat i Alžirski rat za nezavisnost, ovaj aspekt analize ostaje površan i ne uspijeva adekvatno povezati međuratno razdoblje s kasnim 20. stoljećem pa čak i suvremenim francuskim društvom. Unatoč spomenutim nedostatcima, ova je knjiga iznimno vrijedno djelo koje svojim novim pristupom, pristupom kultura terorizma, pokušava unijeti života u, ponekad zaboravljeno, polje povijesti terorizma. Autor je povezivanjem studija terorizma i povijesti doprinio boljem razumijevanju i jedne i druge discipline te ponudio zadovoljavajući okvir za buduća istraživanja slične tematike.

Matija Pudić